

KALKINMA AJANSLARINDA MUHASEBE DÜZENİ¹

ACCOUNTING SYSTEM IN DEVELOPMENT AGENCIES

Ayşe Gül KÖKSAL*, Eda KÖSE**

* Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ahatihoglu@ohu.edu.tr, http://orcid.org/0000-0002-3274-5029

** Arş. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, edakose@nevsehir.edu.tr, http://orcid.org/0000-0002-9537-3672

ÖZ

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecine bölgesel gelişme politikalarının da dâhil edilmesi, yaklaşık kırk yıldır uygulamakta olduğumuz bölgesel gelişme model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma süreci içine girmemize sebep olmuştur. Bu yeni yapılanmanın temel aracı ise Kalkınma Ajansları olarak adlandırılan yeni yerel birimler olmaktadır. Kalkınma ajansları, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve yerel kalkınmanın sağlanması yönünde uygulanan bir bölgesel politika aracıdır. Kalkınma ajansları kullanılan kaynakları kontrol edebilmesi, uygulama sonuçlarının sistematik olarak izlenebilmesi için sağlam ve etkin bir muhasebe bilgi sistemine sahip olması gerekmektedir. Kalkınma ajanslarının muhasebe bilgi sistemi; bütçelerinin hazırlanması, bütçe içeriğinin belirlenmesi, bütçenin kabulü, gelirlerin tahsili, giderlerin yapılması, bunlara ait varlıkların yönetiminin yapılmasını sağlar. Bu çalışmanın amacı kalkınma ajanslarının muhasebe düzenini incelemektir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle kalkınma ajanslarının muhasebe düzeni teorik olarak açıklanmış daha sonra da kalkınma ajanslarının muhasebe kayıtlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma Ajansları, Muhasebe Düzeni, Kalkınma Ajanslarında Muhasebe Düzeni.

Jel Kodları: M41, R58.

ABSTRACT

Inclusions of regional development policies in Turkey's accession process to the European Union have led it to leave the regional models, policies and tool it had been implementing for about forty years and enter a new process of structuring. The main tools of this structuring are new local units that are called Development Agencies. Development agencies act as a regional policy tool that is implemented for reduction of developmental differences among regions and achievement of local development. Development agencies need a solid and effective accounting information system in order to be able to control the resources used and systematically monitor the results of practices. The accounting information system of a development agency serves in preparation of budgets, determination of budget content, approval of budget, collection of revenue, organization of expenditures and management of assets related to these. The purpose of this study is to investigate the accounting system of development agencies. In this context, the accounting system of development agencies was theoretically described, and examples of accounting records of development agencies were provided.

Keywords: Development Agencies, Accounting System, Accounting System in Development Agencies.

Jel Codes: M41, R58.

¹ Bu çalışma, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan "Kalkınma Ajanslarında Muhasebe Düzeni ve Bir Uygulama Örneği" Başlıklı Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Bölgeler arası gelişmişlik farkları, geçmişten günümüze hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin en önemli sosyo-ekonomik sorunlarından biridir. Söz konusu farklar, ülkedeki fiziki şartların ve doğal kaynakların eşitsizliği, üretim faktörlerinin ülke genelinde dengesiz dağılımı, eğitim, sağlık ve kültür alanındaki eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Birçok ülke bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve dengeli kalkınmayı gerçekleştirebilmek için çeşitli politika ve araçlar kullanmaktadır. Bu araçlardan biri de kalkınma ajanslarıdır.

Kalkınma ajansları, bölgelerin potansiyelini ve sorunlarını göz önüne alarak politikalar geliştiren geliştirdikleri politikalar ile bölgedeki ekonomiyi canlandırıp bölge halkının kalkınmadan yararlanmasını sağlayan bölgesel bir kalkınma aracıdır. Gelişmiş ülkeler 1950’li ve 1960’lı yıllardan itibaren kalkınma ajanslarından faydalanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde de sayıları giderek artmaktadır.

Ülkemizin kalkınma ajanslarıyla tanışması AB üye adaylığının tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonunda olmuştur. 2001 yılında AB tam üyelik sürecindeki Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer alan “İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin AB Konseyi Kararı ile katılım ajanslarının kurulmasına ilişkin somut adımlar atılmıştır (Tahtaloğlu ve Özgür, 2016: 161). Bu doğrultuda istatistiki düzey bölgelerin belirlenmesine başlanmıştır. Ülkemizde kalkınma ajanslarının kurumsal olarak yapılması, “08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kanuni bir temele bağlanmıştır. Kanun ile kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların verimli ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek, bu yolla bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amaçlanmaktadır (Kalkınma Ajanslarının

Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, md. 1). Kanunun uygulanması bağlamında “Bazı Düzey2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı” ile İzmir ilini kapsayan ve Adana ve Mersin illerini kapsayan Düzey2 bölgelerinde kalkınma ajansları kurulmuştur. 2008 ve 2009 yıllarında yayımlanan Bakanlar Kurulu kararlarıyla 24 kalkınma ajansı kurulmuş, böylece ülkemizde faaliyet gösteren kalkınma ajansı sayısı 26’ya yükselmiştir.

Bölge gelişiminde rolleri giderek artarken, kalkınma ajanslarının kaynaklarının etkin ve verimli yönetilmesi ve denetlenmesi, bütçelerinin hazırlanması ve uygulanması, hesap ve kayıtların tutulması ve üçüncü kişilere zamanında, doğru ve uluslararası standartlara uygun olarak raporlanması ve söz konusu işlemlerinin yürütülmesinde ajans personelinin, görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla 28.09.2006 tarihli 26303 sayılı Resmi Gazetede “Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği” yayınlanmıştır. Bu yönetmelik ile ülkemizde Kalkınma ajanslarının bütçelerinin hazırlanması, bütçe içeriğinin belirlenmesi, kabulü, gelirlerinin tahsilatı, giderlerinin yapılması, bunlara ait varlıkların yönetimi, bu işlemlere ilişkin hesap ve kayıtların muhasebenin temel kavramları ve genel kabul görmüş muhasebe ve bütçe ilkeleri ile ilgili mevzuata ve uluslararası standartlara uygun olarak tutulmasına ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Ayrıca finansal tabloların şeffaf ve anlaşılır şekilde kamuoyuna duyurulması ile Avrupa Birliği ve diğer yurt dışı kaynaklardan sağlanan fonların kullanımı ve muhasebeleştirilmesine ilişkin hükümlere de yer verilmiştir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 2).

Bu çalışma da öncelikle kalkınma ajanslarının genel özellikleri ve Türkiye’de gelişimi hakkında bilgi verilecek daha sonra kalkınma ajanslarının muhasebe düzeni

incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmada kalkınma ajanslarının muhasebe kayıtlarına ilişkin örneklere de yer verilmiştir.

2. KALKINMA AJANSLARININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Dünyada 20.000'in üzerinde kalkınma ajansı olmakla birlikte bu kuruluşların hukuki ve örgütsel yapıları, görev ve faaliyetleri, yetki ve sorumlulukları, diğer ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla olan ilişkileri büyük farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle geçmişten günümüze kabul görmüş bir kalkınma ajansı tanımı bulunmamaktadır. Ayrıca kalkınma kavramının dinamik ve değişken yapısına bağlı olarak, kalkınma ajanslarının yapıları, faaliyetleri ve finansman kaynakları da zaman içinde büyük değişim geçirmiştir. Ancak genel olarak kalkınma ajansı kavramının 1980'lerde kamu işletmeciliği anlayışının yaygınlaşması ve küreselleşme ile yerel rekabetin artması sonucunda 1990'larda yaygınlaşan yönetim anlayışının bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda kalkınma ajansları yeni kalkınmacılık anlayışının örgütsel biçimidir (Özen, 2005).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) kalkınma ajanlarını, "sektörel ve genel kalkınma sorunlarını belirleyen, bunların çözümüne yönelik imkânları ve çözümleri saptayan ve bunları geliştiren projeleri yerel kalkınmayı sağlamak amacıyla destekleyen birimler" olarak ifade etmiştir (Terzioğlu, 2017: 8).

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) göre kalkınma ajansları, "ulusal düzeyde DPT koordinasyonunda, kendine özgü teknik ve finansman mekanizmasına sahip, kâr amacı gütmeyen, çabuk karar alıp uygulayabilen, merkezi ve yerel idarelerin dışında, kamu, özel sektör ve Sivil Toplum Kuruluşlarını bir araya getiren, tüzel kişiliği sahip kuruluşlar" dır (<http://www.dpt.gov.tr>).

Kalkınma Ajanslarını, "merkezi ve yerel yönetimin bölgesel ekonomik kalkınmayı sağlamak üzere temel yönlendirici çalışmaları dışında, içinde bulunduğu

bölgeyi temel alan, bölgesel aktörler tarafından finanse edilen kurumlar" olarak da tanımlamak mümkündür (Ceran, 2010: 23).

Kalkınma ajanslarına ilişkin tanımlar incelendiğinde ajansların genel olarak bazı özellikleri taşıması gerektiği görülmektedir. Bu özellikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Koçberber, 2006: 37; Eroğlu ve Kum, 2010: 177-178).

- Kalkınma ajansları kamu gücüne dayanmalıdır. Başka bir ifadeyle ajanslar var olan siyasi yapı tarafından kabul edilmeli ve desteklenmelidir,
- Kalkınma ajansları ekonomik kalkınmayı, bölgesel rekabet gücünün artmasını, bölgesel büyümeyi ve bölgesel yatırımların teşvikini hedeflemeli ve bu hedefleri net bir şekilde ortaya koyabilmelidir,
- Ajansların faaliyetleri coğrafi bir bölgeyi kapsamalıdır,
- Ajans uygulamaları kapsamlı ve bütüne yönelik olmalıdır,
- Ajanslar planladıkları bütün amaçlarını projelendirebilmelidir,
- Yürüttükleri politikaların diğer bölgesel kurumlarla koordinasyonunu sağlamalıdır,
- Faaliyetlerini sürdürebilmek ve yeni projeler geliştirebilmek için gerekli finansal kaynakları temin edebilmelidir,
- Bölgeye özgü karar alma açısından özerk bir yapıya sahip olmalıdır,
- Ajanslar yerli işletmeleri yumuşak politika önlemleriyle desteklemelidir,
- Çevrenin geliştirilmesi, endüstriyel altyapı, işletmelere rehberlik hizmeti ve risk sermayesi gibi farklı araçları kullanabilmelidir.

3. TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSALARININ GELİŞİMİ

Ülkemizdeki kalkınma politikaları çoğu zaman merkezi birimler tarafından uygulanmaktadır. 1920-1950'li yıllar arasındaki kalkınma politikaları ülkedeki

savaş yıkıntılarının ortadan kaldırılması, yüklü dış borçların ödenmesi, kalkınma ve sanayileşmenin gelişimini hızlandırmak amaçları doğrultusunda uygulanmıştır. 1950’li yıllarda hızlı sanayileşme ve köyden kente göçün bölgelerarası gelişmişlik farklarını artırması, sanayileşmiş kentlerde nüfusun yoğunlaşması, sanayileşmiş ve diğer kentler arası önemli farklılıklara yol açması bölgesel planlamayı gündeme getirmiştir. Diğer taraftan bölgesel kalkınma planlarının yapılmasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası örgütlerin proje, fon ve yaklaşımları da etkili olmuştur (Tahtalıoğlu ve Özgür, 2016: 164).

Türkiye, 1960’lı yıllardan itibaren ekonomik ve toplumsal gelişmesini; “Beş Yıllık Kalkınma Planları” ile yürütmüştür. Planlı ekonomiye geçiş sürecinde bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmak ve bölgeleri kalkındırmak amacıyla farklı bölgesel planlar hazırlanmıştır. Bu planların uygulanması, izlenmesi ve bir bütün halinde ülke ekonomisinin canlandırılması için 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur (Cankorkmaz, 2011: 113).

1975-1990 arasında üretim maliyetlerinin artması, işsizliğin artması ve bu sorunlara geleneksel politikalar ile çözüm üretilemez olması nedeniyle modern bölgesel politikalar geliştirilmiştir. Söz konusu politikalar, yerelden veya merkezi-yerel ortaklaşa planlanan, tüm bölgeleri kapsayan, sürekli güncellenen, uzun vadeli, gelişmeyi ön planda tutan, katılımcı planlamayı temel alan politikalar (Turan, 2007: 77). Bu politikaların sürdürülebilmesi için yeni araç ve kurumlar ile bu araç ve kurumlar için de uygun mali, idari, toplumsal ortama gereksinim bulunmaktadır.

Avrupa Birliği (AB)’ye giriş sürecinde Türkiye, 40 yıldır uygulamakta olduğu teşvik sistemi çerçevesinde oluşturulan bölgesel gelişme politikalarını terk ederek yeni bir yaklaşım içine girmiştir (Berber ve Çelepçi, 2005). Bu doğrultuda Türkiye’de

bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin çizilmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması hedefleriyle Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonu ile İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır. Bu sınıflama neticesinde, Düzey1 olarak 12, Düzey2 olarak 26 ve Düzey3 olarak da 81 (il) İstatistiki Bölge Birimi tanımlanmıştır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında iller "Düzey3" olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri ile dikkate alınarak "Düzey1" ve "Düzey2" olarak gruplandırılmıştır. Böylece hiyerarşik İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır (DPT, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html>).

Türkiye’de kalkınma ajanslarının yasal altyapısı, 8 Şubat 2006 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5449 No’lu “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile oluşturulmuştur. Bu kanun ile ulusal kalkınma ve refahın bölgeler arasında dengeli dağılımı, toplumsal sermayenin daha etkin ve verimli kullanımı ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlama yönünde önemli bir adım atılmıştır.

5449 No’lu Kanun gereği 26 Düzey 2 bölgelerinin her birinde kalkınma ajansı kurulması öngörülmüştür. Temmuz 2006 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı” ile Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova ve İzmir ilini kapsayan İzmir bölgelerinde kalkınma ajansı kurulmuştur (dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html). 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 8 kalkınma ajansı ve 25 Temmuz 2009 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan

Bakanlar Kurulu kararı ile de 16 adet Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Böylece Türkiye'deki toplam ajans sayısı 26'ya ulaşmıştır
(rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/07/20

090725-5.html). Ülkemizde faaliyet gösteren kalkınma ajansları, ajansların merkezleri ve faaliyet gösterdiği iller Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Türkiye'de Kalkınma Ajansları

KALKINMA AJANSI İSMİ	DÜZEY	MERKE	KAPSADIĞI İLLER
İzmir Kalkınma Ajansı	TR31	İzmir	İzmir
Çukurova Kalkınma Ajansı	TR62	Adana	Mersin, Adana
İstanbul Kalkınma Ajansı	TR10	İstanbul	İstanbul
Mevlana Kalkınma Ajansı	TR52	Konya	Konya, Karaman
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	TR83	Samsun	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı	TRA1	Erzurum	Bayburt, Erzincan, Erzurum
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	TRB2	Van	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van
İpekyolu Kalkınma Ajansı	TRC1	Gaziantep	Adıyaman, Gaziantep, Kilis
Karacadağ Kalkınma Ajansı	TRC2	Diyarbakır	Diyarbakır, Şanlıurfa
Dicle Kalkınma Ajansı	TRC3	Mardin	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt
Trakya Kalkınma Ajansı	TR21	Tekirdağ	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
Güney Marmara Kalkınma Ajansı	TR22	Balıkesir	Balıkesir, Çanakkale
Güney Ege Kalkınma Ajansı	TR32	Denizli	Aydın, Denizli, Muğla
Zafer Kalkınma Ajansı	TR33	Kütahya	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı	TR41	Bursa	Bilecik, Bursa, Eskişehir
Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	TR42	Kocaeli	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
Ankara Kalkınma Ajansı	TR51	Ankara	Ankara
Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	TR61	İsparta	Antalya, Burdur, Isparta
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	TR63	Hatay	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
Ahiler Kalkınma Ajansı	TR71	Nevşehir	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde
Orta Anadolu Kalkınma Ajansı	TR72	Kayseri	Kayseri, Sivas, Yozgat
Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	TR81	Zonguldak	Bartın, Karabük, Zonguldak
Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	TR82	Kastamonu	Çankırı, Kastamonu, Sinop
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	TR90	Trabzon	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
Serhat Kalkınma Ajansı	TRA2	Kars	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
Fırat Kalkınma Ajansı	TRB1	Malatya	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli

Kaynak: (<http://www.dpt.gov.tr>)

Ajansların bütçelerinin hazırlanması, uygulanması ile ajansların mali kaynaklarının yönetim ve kontrolüne ilişkin genel esasların belirlenebilmesi için 28.09.2006 tarih ve 26303 sayılı Resmi Gazete 'de Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği yayımlanmıştır. Bu yönetmelikle, ayrıca hesap ve kayıtların tutulmasına ilişkin muhasebe standartlarının belirlenmesi, doğru ve yönetim ile ilgili diğer kişilerin ihtiyacına uygun bilgi sunacak şekilde hazırlanması ve raporlanmasına ve söz konusu işlemlerin yürütülmesinde ajans personelinin görev, yetki ve sorumlularına ilişkin usul ve esaslar da belirlenmiştir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 1).

Kalkınma Ajanslarının iç ve dış denetimi ile mali yönetim yeterliğine ilişkin standartlar ile usul ve esasları belirlemesi amacıyla 03.08.2009 tarih ve 27308 sayılı Resmi Gazete 'de "Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği" yayımlanmıştır (Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği, md. 1).

4. KALKINMA AJANSLARININ GÖREV VE YETKİLERİ

Kalkınma ajanslarının görev ve yetkileri 5449 Sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 5. maddesi' nde belirtilmiştir. Bu kanuna göre ajansların görev ve yetkilerini şunlardır;

- Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek,
- Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek,
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak,
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek,
- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek. Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek,
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak,
- Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

5. KALKINMA AJANSLARININ GELİR VE GİDERLERİ

Gelir, muhasebe döneminde, ekonomik yararlar da işletme bünyesine varlık girişi veya diğer şekillerdeki varlık çoğalmaları sonucundaki artışı veya özkaynaklarda hissedarların yatırdıkları fonlar dışındaki kalemlerde artış meydana getiren borçlardaki azalmadır (Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, md. 4.25. a Fıkrası). Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği'nin 4. Maddesi d. Fıkrasında gelir, "ilk defa hesaplara alınacak varlıklar ile yeniden değerlendirme farkları dışında, öz kaynakta artışa neden olan her türlü işlem olarak" tanımlanmıştır.

Kalkınma Ajanslarının gelirleri genel bütçeden ve özel fonlardan sağlanmaktadır. Devlet tarafından başlangıçta nakdi ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsisi söz konusudur. Bununla birlikte kalkınma ajansları, sanayileşmeyi desteklemeyi amaçlayan çeşitli devlet fonlarına ve bu fonların kullanımına göre proje sunarak kredi alabilmektedir. Kalkınma ajanslarına Avrupa Birliği ve Dünya Bankası tarafından da fon sağlanmakla birlikte bunlar genel ya da düzenli bir gelir değildir (Cankorkmaz, 2011: 120).

Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği'ne göre aşağıda sıralanan unsurlar ajans geliri olarak kabul edilmektedir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 25).

- Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından vergi iadeleri ile mahalli idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir Ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay,
- Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar,
- Faaliyet gelirleri,
- Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için;

borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardımlar kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir ve belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında cari yıl bütçesinden aktarılacak pay,

- Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay,
- Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar,
- Bir önceki yıldan devreden gelirler.

Bakanlar Kurulu, il özel idareleri için belirlenen oranı yüzde beşe kadar yükseltmeye ya da yüzde bire kadar indirmeye, belediyeler için belirlenen oranı ise; yarısına kadar indirmeye ya da yüzde bire kadar yükseltmeye yetkilidir. Kalkınma ajanslarına aktarılan bu paylar, ilgili idare ve kuruluş tarafından Yönetim Kurulu tarafından belirlenen bir bankada açılacak hesaba yatırılacaktır (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 26).

Gider ise muhasebe döneminde, ekonomik yararlar da varlık çıkışı veya diğer şekillerdeki varlık eksilmeleri sonucundaki azalışları veya özkaynaklarda hissedarlara yapılan ödemelerin sonucunda ortaya çıkan azalmaların dışında özkaynaklarda azalma sonucunu doğuran borçlarda meydana gelen artışlardır (Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, md. 4.25. b Fıkrası). Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği'nin 4. Maddesi f. Fıkrası'na göre gider, "İlk defa hesaplara alınacak varlıklar ile yeniden değerlendirme farkları dışında, öz kaynakta azalışa neden olan her türlü işlemidir. Kalkınma ajanslarının giderleri Yönetmeliğin 27. Maddesinde sayılan unsurlardan oluşmaktadır. Bunlar;

- Plan, program ve proje giderleri,
- Proje ve faaliyet destekleme giderleri,
- Araştırma ve geliştirme giderleri,
- Tanıtım ve eğitim giderleri,
- Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri,

- Yönetim ve personel giderleri,
- Görevlerle ilgili diğer giderlerdir.

6. KALKINMA AJANSLARINDA MUHASEBE İŞLEMLERİ

Muhasebe, organizasyonun varlıkları ve kaynakları üzerinde değişme neden olan mali nitelikleri işlemleri, ölçmek, kaydetmek, sınıflandırmak, özetlemek, analiz etmek ve yorumlamak yoluyla ilgili kişi ve kurumlara raporlar halinde sunan bir bilgi sistemidir (Gökçen, 2007: 3). Başka bir ifadeyle, organizasyonda bilgi kullanıcılarına, planlama, kontrol ve organizasyonun faaliyetlerini sürdürmede ihtiyaç duyacakları bilgileri sağlayan, bir veri işleme sürecidir (Abdioğlu, 2008: 7).

Ülkemizde kalkınma ajanslarının varlıklarının yönetimi, gelirlerinin tahsilatı, giderlerinin yapılması ve bu işlemlere ilişkin hesap ve kayıtların tutulması ve bunların şeffaf ve anlaşılır şekilde kamuoyuna sunulması Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği hükümlerine tabidir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 2). Söz konusu yönetmeliğin 35. Maddesine göre kalkınma ajansı muhasebesi, 23/12/2014 tarihli ve 2014/7052 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinin ikinci bölümünde belirlenen ve muhasebe ilke ve kurallarının dayanağını oluşturan temel muhasebe kavramları ile faaliyet sonuçları tablosu, bütçe uygulama sonuçları tablosu, nazım hesaplara ilişkin ilkeler ve varlıklar, yabancı kaynaklar ve öz kaynaklar ilkelerinden oluşan bilanço ilkeleri ile üçüncü bölümünde belirlenen muhasebe standartları, kurallar ve uygulamalara ilişkin hükümler çerçevesinde yürütülür.

Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği'nin uygulanmasında kullanılacak defterler ise şunlardır (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 33);

- Yevmiye Defteri
- Büyük Defter

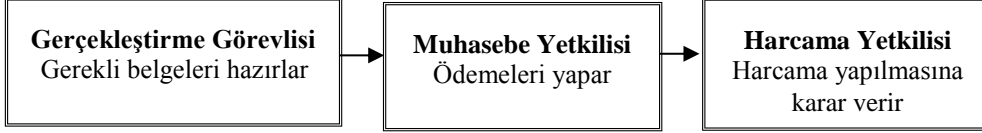
- Yardımcı Hesap Defterleri.

Yevmiye Defteri, kayda geçirilmesi gereken işlemlerin yevmiye tarihi ve müteselsil numara sırasıyla ve maddeler hâlinde düzenli olarak yazıldığı defterdir. Büyük defter, yevmiye defterinde kayda geçirilmiş olan işlemleri usulüne göre hesaplara dağıtan ve tasnifli olarak bu hesaplarda toplayan defterdir. Yardımcı hesap defterleri ise hesap planını oluşturan hesaplara ait bilgilerin ayrıntı bazında kaydına mahsus olarak tutulan defterlerdir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 33).

6.1. Kalkınma Ajansları Muhasebesinde Yer Alan Görevliler ve Sorumlulukları

Kalkınma ajanslarında muhasebe işlemlerinin gerçekleştirilmesinde Şekil 1 'de görüldüğü üzere gerçekleştirme görevlisi, harcama yetkilisi ve muhasebe yetkilisi görev almaktadır.

Tablo 2: Kalkınma Ajanslarının Muhasebe İşlemlerinde Yer Alan Görevliler

Kaynak: (<http://www.dpt.gov.tr>)

Harcama Yetkilisi: Harcamaların yapılması ile yetkili kılınmış, ajans Genel Sekreterini ifade etmektedir. Harcama yetkilisi; harcamanın yeri, ödeneği, hukuki dayanağı, tutarı, kime yapılacağını içerecek şekilde gerçekleştirme görevlisi tarafından hazırlanan ödeme emrini imzalamak suretiyle harcama yapılmasına karar verir ve muhasebe yetkilisine gönderir (5449 Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, md. 7). Harcama yetkilisi, harcamanın ajansın kuruluş hedeflerine, izlediği ilke ve politikalara, çalışma programına, bütçe ilke ve esaslarına ve mevzuata uygun olmasından, ödeneklerin etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasından, ajans mal ve diğer haklarının gereği gibi muhafaza edilmesi ve yönetilmesinden ve yapmaları gereken diğer işlemlerden yetkili ve gerçekleştirecek zararı tazmin etmekle sorumludur (Abdioğlu, 2008: 8).

Gerçekleştirme Görevlisi: Gerçekleştirme görevlisi, ödeneği dâhilinde olmak şartıyla her türlü masrafı, kanıtlayıcı belgelerine dayanarak ve usulüne uygun olarak gerçekleştirmek, ödeneğin yeterli olmadığı durumlarda bunu yazılı olarak harcama yetkilisine bildirmekle görevlidir. Gerçekleştirme görevlisi, yapmaları gereken iş ve işlemlerden sorumludurlar (5449 Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, md. 7).

Muhasebe Yetkilisi: Genel olarak muhasebe yetkilisinin görevleri aşağıdaki gibidir (5449 Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, md. 8):

- Gelirleri ve alacakları takip ve tahsil etmek,
- Ödeneği dâhilinde gerçekleşen giderlerin hak sahibine ödenmesini sağlamak ve harcama yetkilisinin uygun gördüğü hâllerde avans vermek,
- Para ve parayla ifade edilebilen değerleri saklamak ve ayniyata ilişkin hesapları tutmak,
- Ajansa ait emanetleri almak, saklamak, ilgililere vermek ve göndermek,
- Ödemelerin hak sahiplerine yapılmasını sağlamak,
- Muhasebe kayıtlarının tam, doğru ve usulüne uygun olarak tutulmasını ve raporlanmasını, bu bilgilerin saydam ve erişilebilir olmasını sağlamak, muhasebe ile ilgili diğer işlemleri yapmak.
- Malî konulara ilişkin olarak ilgililere gerekli bilgileri sağlamak ve danışmanlık yapmak,
- Yönetim Kurulunun onayına sunulmak üzere, ajans bütçe sonuçlarını çıkarmak,
- Bütçe ve muhasebe bilgi sisteminin işleyişini yönetmek,
- İlgili diğer hizmetleri yürütmektir.

6.2. Kalkınma Ajansları Muhasebe- leştirme Belge ve Tabloları

Kalkınma ajanslarında muhasebe işlemleri, yevmiye tarihi ve müteselsil sıra numarasına göre ve maddeler hâlinde önce yevmiye defterine kaydedilmekte; buradan da usulüne göre büyük defter ve yardımcı hesap defterlerine sistemli bir şekilde dağıtılmaktadır. Muhasebeleştirme belgesi olmadan kayıt yapılmaz. Muhasebeleştirme belgesi olarak, 10.03.2006 tarihli ve 26104 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan Mahalli İdareler Bütçe ve Muhasebe

Yönetmeliği ekinde belirlenmiş olan belgelerden, yürütülen malî iş ve işlemlere uygun olanlar kullanılır. Söz konusu belge ve tabloları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Abdioğlu, 2008: 447; <http://www.dpt.gov.tr>).

- Mizan
- Bilanço
- Faaliyet sonuçları tablosu
- Bütçe uygulama sonuçları tablosu
- Nakit akım tablosu
- Mali varlık ve yükümlülükler değişim tablosu
- İç borç değişim tablosu
- Dış borç değişim tablosu
- Şarta bağlı varlık ve yükümlülükler tablosu
- Gelirlerin ekonomik sınıflandırılması tablosu
- Giderlerin fonksiyonel sınıflandırılması tablosu
- Bütçe gelirlerinin ekonomik sınıflandırılması tablosu
- Bütçe giderlerinin kurumsal sınıflandırılması tablosu
- Bütçe giderlerinin fonksiyonel sınıflandırılması tablosu
- Bütçe giderlerinin finansal sınıflandırılması tablosu
- Bütçe giderlerinin ekonomik sınıflandırılması tablosu
- Bütçe giderleri ve ödenekler tablosu

Ajansın yapacağı ödemelerin, ödeme karşılığında alınan fatura veya fatura yerine geçen belge, ücret bordrosu gibi belgelere dayandırılması esastır. Bununla birlikte yapılacak ödemelerde Merkezi Yönetim Harcama Belgeleri Yönetmeliği hükümleri kıyasen uygulanmaktadır. Harcamanın türüne göre, zorunlu hâllerde bu belgeler dışında harcamaya ilişkin diğer belgeler de kullanılabilir. Yapılan harcamalarda kullanılan kanıtlayıcı belgeler, harcamalara esas teşkil eder; ancak, bu belgelerin içeriğinden ve doğruluğundan harcamayı gerçekleştirenler sorumludur (Kalkınma

Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 86).

Yönetim Kurulu tarafından hazırlanan ajans faaliyet raporu, altı aylık ara rapor ve yıllık faaliyet raporu şeklinde düzenlenir. Altı aylık ara rapor Eylül ayı sonuna kadar, yıllık rapor ise izleyen malî yılın en geç Mart ayı sonuna kadar kamuoyuna açıklanır. Bu raporların birer örneği aynı süre içinde İçişleri Bakanlığına ve Müsteşarlığa gönderilir ve ayrıca ilk Kalkınma Kurulu toplantısında görüşülmek üzere Kalkınma Kuruluna sunulur. Yönetim Kurulu, ajans faaliyet raporlarının içeriğinden ve raporlarda yer alan bilgilerin doğruluğundan sorumludur (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 19). Ajans faaliyet raporunun içeriği, faaliyet sonucunu gösterecek şekilde düzenlenmelidir.

6.3. Kalkınma Ajanslarında Tekdüzen Hesap Planı

Kalkınma Ajanslarında kullanılması öngörülen Tekdüzen Hesap Planı (THP), Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği I uyarınca oluşturulan ve 01.01.1994 tarihinden bu yana banka ve sigorta şirketleri, katılım bankaları, finansal kiralama şirketleri ile menkul kıymet yatırım fonları, aracı kurumlar ve yatırım ortaklıkları dışındaki tüm işletmeler tarafından kullanılan Tekdüzen Muhasebe Sistemi THP model alınarak oluşturulmuştur. Kalkınma ajansları THP, işletmeler tarafından kullanılan THP'ye benzerlik göstermekle beraber hesap kalemleri ve hesap kodları açısından farklılıklar göstermektedir (Ceran, 2011: 834).

Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği'ne göre Kalkınma Ajansları Tekdüzen Hesap Planı Tablo 2'de belirtilen hesap sınıfı, grup ve hesaplardan oluşmaktadır (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 36).

Tablo 3: Kalkınma Ajansları Tekdüzen Hesap Planı

AKTİF HESAPLAR	PASİF HESAPLAR
1 DÖNEN VARLIKLAR	3 KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
10 Hazır Değerler	32 Faaliyet Borçları
100 Kasa Hesabı	320 Bütçe Emanetleri Hesabı
101 Alınan Çekler Hesabı	322 Bütçeleştirilecek Borçlar Hesabı
102 Banka Hesabı	33 Diğer Borçlar
103 Verilen Çekler ve Gönderme Emirleri Hesabı (-)	330 Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabı
104 Proje Özel Hesabı	333 Emanetler Hesabı
105 Döviz Hesabı	339 Diğer Çeşitli Borçlar Hesabı
106 Döviz Gönderme Emirleri Hesabı (-)	36 Ödenecek Diğer Yükümlülükler
108 Diğer Hazır Değerler Hesabı	360 Ödenecek Vergi ve Fonlar Hesabı
11 Menkul Kıymetler	361 Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri Hesabı
110 Hisse Senetleri	369 Ödenecek Diğer Yükümlülükler
111 Özel Kesim Tahvil Senet ve Bonoları	37 Borç ve Gider Karşılıkları
112 Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonolar Hesabı	372 Kıdem Tazminatı Karşılığı Hesabı
118 Diğer Menkul Kıymetler Hesabı	379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları Hesabı
12 Faaliyet Alacakları	38 Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları
120 Gelirlerden Alacaklar Hesabı	380 Gelecek Aylara Ait Gelirler Hesabı
121 Gelirlerden Takipli Alacaklar Hesabı	381 Gider Tahakkukları Hesabı
122 Gelirlerden Tecilli ve Tehirli Alacaklar Hesabı	39 Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
126 Verilen Depozito ve Teminatlar Hesabı	397 Sayım Fazlaları Hesabı
127 Diğer Faaliyet Alacakları Hesabı	399 Diğer Çeşitli Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar Hesabı
128 Şüpheli Alacaklar Hesabı	
129 Şüpheli Alacaklar Karşılığı Hesabı (-)	4 UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
13 Kurum Alacakları	43 Diğer Borçlar
132 Verilen Desteklerden Kaynaklanan Kurum Alacakları Hesabı	430 Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabı
137 Verilen Desteklerden Kaynaklanan Takipteki Kurum Alacakları Hesabı	439 Diğer Faaliyet Borçları Hesabı
138 Verilen Desteklerden Kaynaklanan Takipteki Kurum Alacakları Karşılığı Hesabı (-)	47 Borç ve Gider Karşılıkları
139 Diğer Kurum Alacakları Hesabı	472 Kıdem Tazminatı Karşılığı Hesabı
14 Diğer Alacaklar	479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları Hesabı
140 Kişilerden Alacaklar Hesabı	48 Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları
15 Stoklar	480 Gelecek Yıllara Ait Gelirler Hesabı
150 İlk Madde ve Malzeme Hesabı	481 Gider Tahakkukları Hesabı
157 Diğer Stoklar Hesabı	49 Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı Hesabı (-)	499 Diğer Çeşitli Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar Hesabı
16 Ön Ödemeler	
160 İş Avans ve Kredileri Hesabı	5 ÖZKAYNAKLAR
161 Personel Avansları Hesabı	50 Net Değer
162 Bütçe Dışı Avans ve Kredileri Hesabı	500 Net Değer Hesabı
163 Bütçe Dışı Proje Avansları Hesabı	52 Yeniden Değerleme Farkları
164 Akreditifler Hesabı	522 Yeniden Değerleme Farkları Hesabı
165 Mahsup Dönemine Aktarılan Avans ve Krediler Hesabı	57 Geçmiş Yıllar Olumlu Faaliyet Sonuçları
18 Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları	570 Geçmiş Yıllar Olumlu Faaliyet Sonuçları Hesabı
180 Gelecek Aylara Ait Giderler Hesabı	58 Geçmiş Yıllar Olumsuz Faaliyet Sonuçları
181 Gelir Tahakkukları Hesabı	580 Geçmiş Yıllar Olumsuz Faaliyet Sonuçları Hesabı (-)
19 Diğer Dönen Varlıklar	59 Dönem Faaliyet Sonuçları
197 Sayım Noksansları Hesabı	590 Dönem Olumlu Faaliyet Sonucu Hesabı
198 Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar Hesabı	591 Dönem Olumsuz Faaliyet Sonucu Hesabı (-)
2 DURAN VARLIKLAR	6 FAALİYET HESAPLARI
21 Menkul Kıymetler	60 Gelir Hesapları
218 Diğer Menkul Kıymetler Hesabı	600 Gelirler Hesabı
22 Faaliyet Alacakları	63 Gider Hesapları
220 Gelirlerden Alacaklar Hesabı	630 Giderler Hesabı
227 Diğer Faaliyet Alacakları Hesabı	69 Faaliyet Sonuçları
25 Maddi Duran Varlıklar	690 Faaliyet Sonuçları Hesabı
250 Arazi ve Arsalar Hesabı	
252 Binalar Hesabı	

253 Tesis, Makine ve Cihazlar Hesabı 254 Taşıtlar Hesabı 255 Demirbaşlar Hesabı 256 Diğer Maddi Duran Varlıklar Hesabı 257 Birikmiş Amortismanlar Hesabı (-) 258 Yapılmakta Olan Yatırımlar Hesabı 259 Yatırım Avansları Hesabı 26 Maddi Olmayan Duran Varlıklar 260 Haklar Hesabı 262 Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri 264 Özel Maliyetler Hesabı 267 Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar Hesabı 268 Birikmiş Amortismanlar Hesabı (-) 28 Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları 280 Gelecek Yıllara Ait Giderler Hesabı 281 Gelir Tahakkukları Hesabı	8 BÜTÇE HESAPLARI 8 Bütçe Hesapları 80 Bütçe Gelir Hesapları 800 Bütçe Gelirleri Hesabı 805 Gelir Yansıtma Hesabı 81 Bütçe Gelirlerinden Ret ve İade Hesapları 810 Bütçe Gelirlerinden Ret ve İadeler Hesabı 83 Bütçe Gider Hesapları 830 Bütçe Giderleri Hesabı 834 Geçen Yıl Bütçe Mahsupları Hesabı 835 Gider Yansıtma Hesabı 89 Bütçe Uygulama Sonuçları 895 Bütçe Uygulama Sonuçları Hesabı 9 NAZIM HESAPLAR 90 Ödenek Hesapları 900 Gönderilecek Bütçe Ödenekleri Hesabı 901 Bütçe Ödenekleri Hesabı 902 Bütçe Ödenek Hareketleri Hesabı 903 Kullanılacak Ödenekler Hesabı 904 Ödenekler Hesabı 905 Ödenekli Giderler Hesabı 906 Mahsup Dönemine Aktarılan Kullanılacak Ödenekler Hesabı 907 Mahsup Döneminde Aktarılan Ödenekler Hesabı 91 Nakit Dışı Teminat ve Kişilere Ait Menkul Kıymet Hesapları 910 Alınan Teminat Mektupları Hesabı 911 Alınan Teminat Mektupları Emanetleri Hesabı 912 Kişilere Ait Menkul Kıymetler Hesabı 913 Kişilere Ait Menkul Kıymetler Emanetleri Hesabı 92 Taahhüt Hesapları 920 Gider Taahhütleri Hesabı 921 Gider Taahhütleri Karşılığı Hesabı
---	---

Kaynak: (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md.36.

Dönen varlıklar ana hesap grubu, nakit olarak veznede veya bankada tutulan değerler ile normal koşullarda en fazla faaliyet dönemi içinde paraya çevrilmesi, tüketilmesi veya tahsil edilmesi öngörülen varlık ve alacak unsurlarını kapsamaktadır. Bu hesap grubu; hazır değerler, menkul kıymetler, faaliyet alacakları, diğer alacaklar, stoklar, ön ödemeler, gelecek aylara ait giderler ve gelir tahakkukları ile diğer dönen varlıklar hesap grupları şeklinde bölümlenmektedir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 37). Dönen varlıklar hesap grubunda tekdüzen hesap planına göre farklılıklar bulunmaktadır. Kalkınma ajansları proje kapsamında ve dışarıdan finansal destek sağlayarak gelir etmektedir. Bundan dolayı kalkınma ajansları hesap planında; proje özel hesabı, döviz hesabı, verilen destekli kurum alacakları hesabı ve ön ödemeler hesabında aktifleştirilecektir.

Duran varlıklar ana hesap grubu ise faaliyet döneminden daha uzun sürelerle, kurum faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için kullanılmak amacıyla edinilen ve ilke olarak faaliyet dönemi içinde paraya çevrilmesi veya tüketilmesi öngörülmemen varlık unsurlarını kapsamaktadır. Duran varlıklar ana hesap grubu; menkul kıymetler, faaliyet alacakları, maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar, gelecek yıllara ait giderler ve gelir tahakkukları ile diğer duran varlıklar hesap grupları şeklinde bölümlenmektedir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 46). Tekdüzen hesap planında yer almayan 21 Menkul Kıymetler hesabı kalkınma ajansları hesap planında yer almaktadır. Aynı zamanda kalkınma ajansları kamuya bağlı kuruluşlar olduğundan dolayı ortaklık söz konusu olmadığı için tekdüzen hesap planında yer alan mali duran varlıklar hesap grubu yer

almamaktadır. Kalkınma ajansları ticari amaçla kurulmadıklarından dolayı ticari alacaklar hesabı yerine faaliyet alacakları hesap grubu bulunmaktadır.

Kısa vadeli yabancı kaynaklar ana hesap grubu, faaliyet dönemi içinde geri ödenmesi gereken yabancı kaynakları içerir. Kısa vadeli yabancı kaynaklar ana hesap grubu; faaliyet borçları, diğer borçlar, ödenecek diğer yükümlülükler, borç ve gider karşılıkları, gelecek aylara ait gelirler ve gider tahakkukları ve diğer kısa vadeli yabancı kaynaklar hesap grupları şeklinde bölümlenir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 52). Kısa vadeli yabancı kaynaklar hesabının tekdüzen hesap planına göre farklılıkları; kalkınma ajanslarında ticari faaliyeti olmadığından dolayı ticari borçlar yerine faaliyet borçları hesap grubu, tekdüzen hesap planında 33 Diğer Borçlar hesap grubundan ortaklara ve personele olan borçlar kaydedilirken kalkınma ajansları hesap planında emanetler ve alınan depozito ve teminatlar hesabı bulunmaktadır.

Uzun vadeli yabancı kaynaklar ana hesap grubu, vadesi faaliyet dönemini aşan uzun vadeli yabancı kaynakları kapsamaktadır. Uzun vadeli yabancı kaynaklar; faaliyet borçları, diğer borçlar, borç ve gider karşılıkları, gelecek yıllara ait gelirler ve gider tahakkukları ile diğer uzun vadeli yabancı kaynaklar hesap grupları şeklinde bölümlenir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 59). Uzun vadeli yabancı kaynakların tekdüzen hesap planından farklı olarak 43 Diğer Borçlar hesap grubunda emanetler ve alınan depozito ve teminatlar hesabı bulunmaktadır.

Öz kaynaklar ana hesap grubu, varlıklar toplamı ile yabancı kaynaklar toplamı arasındaki farkın izlenmesi için kullanılmaktadır. Öz kaynaklar ana hesap grubu; net değer, yeniden değerlendirme farkları, geçmiş yıllar olumlu faaliyet sonuçları ve geçmiş yıllar olumsuz faaliyet sonuçları ile dönem faaliyet sonuçları hesap grupları şeklinde bölümlenir (Kalkınma

Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 64). Tekdüzen hesap planında işletmelerin sermayesi 500 Sermaye hesabına kaydedilirken kalkınma ajanslarında 500 Net Değer hesabına kaydedilmektedir. Aynı zamanda kalkınma ajanslarında kar yedekleri hesabına yer verilmemiştir.

Faaliyet hesapları ana hesap grubu, ajansın faaliyet dönemine ilişkin olarak tahakkuk eden her türlü gelir ve giderlerinin ekonomik sınıflandırmaya uygun olarak izlenmesi ve faaliyet sonuçlarının üretilmesi için kullanılmaktadır. Faaliyet hesapları ana hesap grubu; gelir hesapları, gider hesapları ve faaliyet sonuçları hesap grupları şeklinde bölümlenir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 70). Tekdüzen hesap planında gelir, gider ve faaliyet hesapları ortaya çıkan mali olaylara göre ayrı ayrı sınıflandırılırken; kalkınma ajansları hesap planında gelir, gider ve faaliyet hesapları ana hesaplar altında tek hesapta gösterilmektedir. Kalkınma ajansları hesap planında 7 Maliyet Hesaplarına yer verilmemiştir.

Bütçe hesapları ana hesap grubu, ajansın bütçe gelir ve bütçe giderlerinin, bütçelerinde yer alan ekonomik sınıflandırmaya uygun olarak izlenmesi ve bütçe uygulama sonuçlarının üretilmesi için kullanılmaktadır. Bütçe hesapları ana hesap grubu; bütçe gelir hesapları, bütçe gelirlerinden ret ve iade hesapları, bütçe gider hesapları ve bütçe uygulama sonuçları hesap grupları şeklinde bölümlenmektedir (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 70). Tekdüzen hesap planında 8 No'lu hesap grubu serbest olarak sınıflandırılmıştır.

Nazım hesaplar ana hesap grubu, varlık, kaynak, gelir ve gider hesaplarında izlenmeyen ve muhasebenin sadece bilgi verme görevi yüklediği işlemler ile Ajansın muhasebe disiplini altında toplanması istenen işlemleri ve gelecekte doğması muhtemel hak ve yükümlülükleri içermektedir. İleride yükümlülük doğurabilecek işlemler ile kurumun her türlü taahhütleri bu grupta açılacak

hesaplara kaydedilir ve raporlanır. Nazım hesaplar ana hesap grubu; niteliklerine göre ödenek hesapları ve taahhüt hesapları şeklinde ayrılmamaktadır (Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, md. 79).

7. KALKINMA AJANSLARINDA MUHASEBE UYGULAMALARINA İLİŞKİN ÖRNEKLER

Kalkınma ajanslarında ortaya çıkan mali nitelikteki olayları ajansın muhasebe

yetkilisi tarafından tam ve usulüne uygun olarak kaydedilerek, raporlanmaktadır. Örnek olarak verilen muhasebe kayıtları kalkınma ajanslarının yaptıkları kayıtlarından örnek olarak alınmıştır.

Gelir Gider Hesaplarının Kullanımına İlişkin Örnek Uygulamalar

Örnek 1: (X) Kalkınma Ajansı, AB fonlarından 125.000 TL ve (A) Ticaret odasından bağış adı altında 25.000 TL kaynak sağlamıştır.

Madde No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
1	100 KASA HESABI	150.000	
	600 GELİRLER HESABI		150.000
	AB Fonundan ve Ticaret Odasından Sağlanan Bağış		

Örnek 2: (X) Kalkınma Ajansı, tanıtma ve eğitim faaliyetlerine ilişkin olarak 5.000 TL harcamada bulunmuştur.

Madde No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
2	630 GİDERLER HESABI	5.000	
	100 KASA HESABI		5.000
	Tanıtım ve Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Harcama		

Örnek 3: (X) Kalkınma Ajansı, personeline yıllık 7.000 TL ücret ödemesinde bulunmuş olup bu tutarın 2000 TL'lik kısmı gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin % 15'ini aşmaktadır.

Madde No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
3	630 GİDERLER HESABI	7.000	
	100 KASA HESABI		7.000
	Yıllık personel ücret ödemesi		
4	905 NAZIM HESAPLARDAN BORÇLULAR	2.000	
	906 NAZIM HESAPLARDAN ALACAKLAR		2.000
	Kanunen Kabul Edilmeyen Ödemeler		

Örnek 4: (X) Kalkınma Ajansı, sahibi olduğu ve kayıtlı değeri 24.000 TL olan taşıtı için Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca %20 nispetinde normal amortisman yöntemine göre amortisman ayırmıştır.

Madde No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
5	630 GİDERLER HESABI 257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR HESABI Sabit Varlık Amortisman Kaydı $24.000 * \%20 = 4.800$	4.800	4.800

Örnek 5: (X) Kalkınma Ajansı, personeline Mart-2018 ayında aylık net 32.260 TL ücret ödemesinde bulunmuştur (Ceran, 2011: 840).

Madde No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
6	630 GİDERLER HESABI Brüt Ücret: 45.000 SGK İşv. P: 9.900 100 KASA HESABI 360 ÖD. VERGİ VE FONLAR 361 ÖD. SGK HESABI Personel Ücret Tahakkuku	54.900	32.260 5.990 16.650

Örnek 6: (X) Kalkınma Ajansı, aktifine kayıtlı ve toplam değeri 100.000 TL olan amortismanına tabi iktisadi kıymetler (demirbaşlar) için Vergi Usul Kanunu uyarınca %20 oranında normal yönetime göre amortisman hesaplamıştır.

Madde No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
7	630 GİDERLER HESABI 257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR HESABI Sabit Varlık Amortisman Kaydı $100.000 * \%20 = 20.000$	20.000	20.000

Örnek 7: Belediyenin, (X) Kalkınma Ajansı'nın banka hesabına Ziraat Bankası tarafından merkezi idare Mart-2018 vergi gelirlerinden tahakkuk tutarı bilinmemekle birlikte, 18,500 TL payın aktarılmış olduğu anlaşılmıştır (<http://emevzuat.com.tr>).

Madde No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
8	102 BANKALAR HESABI 600 GELİRLER HESABI Bankaya Vergi Geliri 'nin Yatırılması	18.500	18.500
9	805 GELİR YANSITMA HESABI 800 BÜTÇE GELİRLERİ HESABI Bütçe Gelir Kaydı	18.500	18.500

Ziraat Bankasından gelen yazıda genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından belediye payı olarak 20,000 TL tahakkuk etmiş olduğu, bu tutardan 1,500 TL'lik kısmı ajans payı kesintisi yapıldıktan sonra kalan 18,500 TL belediyenin banka hesabına aktarıldığı anlaşılmıştır.

Madde No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
10	630 GİDERLER HESABI 630.07.01.09.12 Kalkınma Ajanslarına 600 GELİRLER HESABI Kalkınma Ajans Payı Kesintisi	1.500	1.500
11	805 GELİR YANSITMA HESABI 800 BÜTÇE GELİRLERİ HESABI Kalkınma Ajans Payı Kesintisi 'nin Gelir Kaydı	1.500	1.500
12	830 BÜTÇE GİDERLERİ HESABI 830.07.01.09.12 Kalkınma Ajanslarına 835 GİDER YANSITMA HESABI	1.500	1.500

8. SONUÇ

Ülkemizde bölgelerarası eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla Güneydoğu Anadolu Projesi olmak üzere Doğu Anadolu Projesi (DPT, 2000: 31, 72, 79) gibi birçok projeler geliştirilmiştir. AB uyumluluk sürecinde bölgesel kalkınma politikalarının gerçekleştirilmesi, girişimcileri teşvik etmesi ve Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma politikalarına uyum sağlamak amacıyla Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Muhasebe özellikle işletmelerin; planlama, koordinasyon ve kontrol faaliyetlerinin sağlanmasında, bilgi sunan ve sunduğu bilgilerden faydalanan muhasebe bilgi sisteminin yerine getirilmesinde etkin rol oynamaktadır.

Birçok organizasyonda olduğu Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde ülkemizde bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla 5449 Sayılı Kanunla kalkınma ajanslarına çeşitli görevler yüklenirken bu görevlerden biri olarak da bölgenin kalkınması amacıyla verilen desteklerin, fonların şeffaf, hesap verilebilir ve gerçeğe uygun şekilde muhasebeleştirilmesidir. Kalkınma ajansları, AB'nin ve diğer yurt dışı kaynaklardan sağlanan fonların kullanımı ve muhasebeleştirilmesi, uluslararası mevzuat hükümleri saklı kalmak kaydıyla, yönetmelik hükümlerine tabidir. Buna göre kalkınma ajansları temel muhasebe kavramları ile faaliyet sonuçları tablosu, bütçe uygulama sonuçları tablosu, nazım hesaplara ilişkin ilkeler ve varlıklar, yabancı kaynaklar ve öz kaynaklar ilkelerinden oluşan bilanço ilkeleri ile muhasebe standartları, kurallar ve uygulamalara ilişkin hükümler çerçevesinde yürütülür. Kalkınma ajanslarının faaliyetlerini gerçekleştirmeleri için; mali kaynakları yönetmeliğe uygun şekilde elde etmesi, muhasebeleştirilmesi, raporlanması ve şeffaf, anlaşılır şekilde kamuoyuna sunulmalıdır.

Kalkınma ajanslarının muhasebeleştirilmesi, tekdüzen muhasebe sistemine göre farklılıkları bulunmaktadır. Kalkınma ajanslarında mali olayları muhasebe yetkilisi tarafından kaydedilmesi ve

raporlanmasını, standart bir muhasebe sisteminin oluşturulması ve tekdüzen hesap planına göre ortaya çıkan farklılıkları azaltmak amacıyla kalkınma ajansları tekdüzen hesap planı hazırlanmıştır. Kalkınma ajanslarının tekdüzen hesap planında ki hesaplarla ilgili açıklama kalkınma ajansları muhasebe yönetmeliğinde bulunmaktadır. Kalkınma ajansları tekdüzen hesap planı mevcut tekdüzen hesap planına göre aktif hesabındaki farklılıklar; proje özel hesabı, döviz hesabı, faaliyet alacakları, kurum alacakları, diğer alacaklar, ön ödemeler hesabı bulunmaktadır. Pasif hesapta ise; faaliyet borçları, diğer borçlar, net değer, gelir ve gider hesapları, faaliyet sonuçları, bütçe hesapları arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte kalkınma ajansları tekdüzen hesap planında 7 no'lu maliyet hesaplarına yer verilmemiştir. Tek düzen hesap planında 8 No'lu hesaplar serbest olarak açıklanırken kalkınma ajansları tekdüzen hesap planında hesap kodları ve hangi kalemleri karşıladığı açıklanmıştır.

Kalkınma ajansları tekdüzen hesap planıyla ilgili ve gelir ve giderlerin kayda alınması ile ilgili yönetmelikte yapılan tanımlar muhasebe yetkilisini ve muhasebe bilgi kullanıcılarına yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak bölgesel kalkınmayı sağlamak, AB'nin bölgesel politikaları gerçekleştirmek amacıyla kurulan ve finansal boyutu ağır basan kalkınma ajanslarının farklı açılardan geliştirilerek uygulanması gerekmektedir. Özellikle kalkınma ajanslarına verilen destek, fonlar ve proje gelirlerinin muhasebeyle ilgili yönetmeliğe göre muhasebe yetkilisi tarafından kayda alınması hem denetime olan katkısı artacak hem de ajanslara duyulan güven artacaktır.

KAYNAKÇA

1. ABDİOĞLU, H. (2008). “Bölgesel Kalkınma Ajansları: Muhasebe İşlemleri ve Denetimi”, I. Güney Marmara Bölgesel Gelişme Sorunları Sempozyumu, 02-03 Haziran, Bandırma – Balıkesir, Türkiye.
2. CANKORKMAZ, Z. (2011). “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Sayı:1: 113-138.
3. CERAN, Y. (2010). “Kalkınma Ajanslarında İç Denetim”, Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt:3, Sayı:2.
4. CERAN, Y. (2011). Kalkınma Ajanslarında Muhasebe Sistemi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 2211, İ.İ.B.F. Yayınları Prof. Dr. Sabri BEKTÖRE Anısına No: 217, Eskişehir.
5. ÇALT, G. (2005). Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları, VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, Bildiri Metinleri, Ankara.
6. DEMİRCİ, A.G. (2003). Bölgesel Kalkınma Ajansları, Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi, Aralık.
7. DPT (2000). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). Ankara. <http://ekutup.dpt.gov.tr>, 12.03.2012.
8. DPT (2002). İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html>, 02.02.2017.
9. ENGİN, C. (2011). “Kalkınma Ajansları: Türkiye ve İngiltere Ülke Örnekleri”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt: 3, No: 2.
10. ERKAÇAR, M.E. (2010). “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması”, Mevzuat Dergisi, Sayı: 153: www.mevzuatdergisi.com, 06.12.2011.
11. EROĞLU, M. ve KUM, M. (2010). “Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının İdari Teşkilat İçindeki Yeri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 35, Ocak-Temmuz.
12. Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunca 16.1.2005 Tarihli, Sayı: 25702, Resmi Gazete.
13. Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliği (2005), 08.06.2005 Tarih ve 25839 sayılı Resmi Gazete.
14. GÖKÇEN, G. (2007). Genel Muhasebe İlkeler ve Tek Düzen Hesap Planı Uygulamaları, Beta Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., Ekim, İstanbul.
15. Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği (2006). 28.09.2006 Tarihli Resmi Gazete, Sayı: 26303.
16. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 5449 Sayılı, Resmi Gazete, Sayı: 26074, 08.02.2006.
17. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1950). <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/done m22/yil01/ss920m.htm>, 12.03.2012.
18. Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği, Sayı: 27308 ve 03.08.2009 Tarihli Resmi Gazete.
19. KOÇBERBER, S. (2006). “Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 61: 37-65.
20. ÖZEN, P. (2005). Bölge Kalkınma Ajansları, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245092r8246.Bolgesel_Kalkinma_Ajanslari.pdf, 22.02.2017.

21. SOBACI, M.Z. (2008). “Türkiye’de Bölgesel Yönetişimin Kurumsal Yansıması: Kalkınma Ajansları”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 45, Sayı: 519: 61-75.
22. TAHTALIOĞLU, H. ve ÖZGÜR, H. (2016). “Türkiye’de Kalkınma Ajansları Politikasının Çözümlemesi: Süreç Analizi (Aşamalar Yaklaşımı)”, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Temmuz, 9(3).
23. TEKİN, A. (2011). “Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 29: 37-48.
24. TERZİOĞLU, E. (2017). Kalkınma Ajansları Tarafından Sağlanan Mali Desteklerin İşletmelerce Muhasebeleştirilmesi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük.
25. TURAN, S. (2007). Bölgesel Kalkınma Ajansları Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye Modeli, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
26. YILMAZ, S. (2006). Bölgesel Kalkınma Ajansları 2, <http://www.arkitera.com/UserFiles/File/download/imp/bka_2_brosur_A4.pdf>, 12.10.2011.
27. <http://www.dpt.gov.tr>, 12.11.2011.
28. dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html, 12.11.2011.
29. rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.html, 12.03.2012.
30. <http://emevzuat.com.tr>, 11.02.2018.